

բիւրի մը հանդիպելով՝ երկար ճամբորդութենէ մը վերջ։ Սոգոմենոս կ'աւանդէ թէ Մանիա կամ Մափիա Սարակինոսաց թագուհին, յաղթութիւններ ընելով Պաղեստին և Փիլինիկոյ մէջ գտնուած Հոռոմայեցւոց վրայ, իր պատերազմական քաջութեանց յիշատակները՝ պահուեցան աւարացւոց ժողովրդական երգերուն մէջ։ Բայց պէտք է դիտել որ նախնի յիշատակները երբոր աղիւսի, քարի կամ թղթի վրայ դրոշմուած չեն գրաւոր տառերով՝ բերնէ բերան անցնելով բնականապէս կը համառօտուին և չեն յիշեր մանրամասն անցեալ ժամանակի դէպքերը։

Արաքացւոց ամենահին գրաւոր բանաստեղծութիւնները որ մեր ձեռքը հասած են, հագիւ մեր թուականի 2 դարուն կը հասնին։ Բոլմէնտե ւայն ատեն ճապարհիկ Քանապարհորդները, Պաղեստինէն բերին Estrangelo այբուբենը և զայն արաքական լեզուին յարմարացին։

Այսպէս ուրեմն եղած կը համարուի սկիզբն արաք մատենագրութեան, որ քիչ ժամանակէն շատ մեծ և զարմանալի յաջողութիւն ու բեղմնաւորութիւն պիտի ունենար։

Հ. Պ. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

ԳԵՐՄԱՆԻԱՆ ԵՒ ԳԵՐՄԱՆԱՅԻՆԵՐԸ ՅԻՄՆԱՆ

ՍԱԿԱՆ ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻԱՆ ՄԵՋ

Անհաստատ և անորոշ եղած է — և է — այն գաղափարը՝ զոր Ֆրանսացի ժողովուրդը կազմեց և կը կազմէ միշտ Գերմանացւոց վրայ։ Այս զանազանութիւնները որ ամենէն մտերիմ համակրանքէն կ'երթան մինչև ամենէն խիստ հակառակութիւնը՝ կը ցոլանան մատենագրութեան մէջ. ասիկայ կ'ընծայէ շատ հետաքրքրական փաստեր այն հակասական զգացմանց մասին՝ զոր ատենուան մը և հիմակուան ֆրանսական հոգին ունեցած է դրացի ժո-

ղովուրդին հանդէպ, որը պէտք է ընդունիլ՝ ունի նաեւ շատ բաղադրեալ բնութիւն մը զոր կարելի է նկատել զանազան կերպով իր զանազան կողմերէն։ Նոյն իսկ երկիրը բնութեամբ ալլասեռ է, և կը պարունակէ ցեղեր որ՝ հասարակաց սնդոյրի մը տակ կը պահպանեն ազգագրական շատ որոշ զանազանութիւններ. փոփոխակի Գերմանացիները ցոյց տուին իրենց գինուորական, հովուական, մտաւորական և գործնական նկարագրին տարբեր տարբեր ընդունակութիւնները։ Եւ ըստ պարագային ալ տարբեր կերպով զատուեցան։

Ամենէն հին և ընդհանրացած տպաւորութիւնը կը ներկայացնեն ժողովրդական հին առակները՝ որ կ'անկարկեն կարմիր և կըրտ գերմանացին՝ որ այնքան վայրագ է արեցութեան ժամանակ. սարսափի և զգուհեցի տպաւորութիւն, զոր յայնկոյս Հոենաու գինուորը կը զարթուցանէր իրեն պատերազմներուն և աւարառութեանց ժամանակ։ Մի միայն Մոնղոլներ մէջ կը գտնենք նպաստաւոր ձայն մը դէպ ի գերման ժողովրդեան լաւ բարքերը։ Յետոյ երեսնամեայ պատերազմը կու գայ որ գերմանական կըթութեան մէջ անուրանալի յետադիմութիւն մը բերաւ, մինչդեռ ֆրանսական ընկերութիւնը՝ Արեգակ արեւային իշխանութեան ատեն շողշողուն բարգաւաճում մը կը ստանար, տարբերութիւնները շեշտուեցան և երկու ժողովուրդները քանի զացին աւելի թշնամացան։

Ունայն տեղը այն ժամանակէն ի վեր, գերմանացի իշխանները և ազնուականները ջանացին ֆրանսական բարքերու զարդին մէջ մտնել որ իբր օրինակ կը ծառայէր. բայց Ֆրանսացւոց կողմէն անուղելի արհամարհանք մը կ'անպատուէր օտար նմանողները՝ որոնց կոշտ գործերը, իմաստաւորութիւնը և հոգեւոյ զանազանութիւնը կը ծաղկէին։

Երբ Սէն-Սիմոն կ'ուզէ մեզի նկարագրել իշխանուհւոյ մը անշնորհք և անճարակ կերպերը՝ կ'ըսէ պարզապէս որ նա « չափազանց գերմանացի » էր։ Խալա-

կան թատրոնին դերասանները երբ ծաղրածութեան համար կը ներկայացնէին Գերմանիոյ թաւամագ անձնաւորութիւնները՝ կը պսակէին ճակատին տասը մատեր, նին բանալով. « զայս ընելով կը ձեւացնէին գերմանացիները որ մոմերու նման կարծր մագեր ունէին »:

Բայց քիչ քիչ սկսան գերմանացի ժողովրդին հաստատուն և բարի յատկութիւնները զանազանել և խոտոտվանիլ: Տասնեւեօթներորդ դարու ֆրանսացի ճանապարհորդները ընդհանրապէս իրենց դատաստաններուն մէջ՝ լի են բարեսիրութեամբ. կը գովեն Գերմանացւոյ խոհեմութիւնը, պատուաւորութիւնը, անկեղծութիւնը և աննենգութիւնը. գերմանական գիտութեան հետազոտութիւններուն յարգանք կը մատուցանեն, և կը ճանչնան որ գերմանական ազգը « զարմանալի հանճար մ'ունի գեղարուեստներուն համար »:

Ասկայն հազուագիւտ է գտնել ֆրանսացի հեղինակներուն մէջ գերմանացիին համար գովեստներ որ անջատուած ըլլան նախատինքնիւրէ և ծաղրածութիւններէ: « Գերմանացիները՝ կը գրէր Վիլհելմ Մարքիլ, բոլոր Եւրոպացիներուն մէջ առնոց են՝ որ ամենէն շատ մնացին իրենց նկարագրին մէջ առանց կէտ մը փոփոխելու: Գեռ ունին իրենց նախնիքներուն ոյժն և արիւթիւնը և հոգւոյ ծանրութիւնը՝ միացած անյաղթելի կորովի մը՝ աշխատանքի մէջ ... »: Գերմանիոյ հանդէպ ժի՛ղ դարու ֆրանսացիներուն ամենէն սովորական դիտողութիւններէն մին է. « Ի՞նչ կրնայ սպասուիլ երկրէ մը որուն լեզուն այնքան խառն և դժուարին է և այնքան քիչ ներդաշնակ »: Վոլթէր կը մաղթէ Գերմանացւոյ « աւելի սրամտութիւն և նուազ բաղաձայն »:

Վիպական դպրոցի Գերմանիակ.

Նարուէոնական դարուն մէջ, և գուցէ մասամբ մը իբր հակազգեցութիւն պոնաբարդութեան, վարկ ստացաւ նպաստաւոր գաղափար մը զէպ ի հին և աւատական

Գերմանիան, որուն մէջ՝ բարեկրու պարզութիւնը, մոռոտութեան գաղափարականութիւնը, զգացական խանդավառութիւնը, անկեղծութիւնը և բարութիւնը կը ստեղծէին զօրացուցիչ միջոցորտ մը. այս գաղափարը իւր ամենէն կենդանի բացատրութիւնը ունեցաւ Մատամ տը Սքալէի « Գերմանիա »-ին մէջ:

Ամբողջ սերունդ մը հաճոյց զգաց վերանորոգելու իւր զօրութիւնը և զբզուելու իւր անձնասիրութիւնը՝ արուեստակութիւններու և շոյալութիւններու դեռ անգէտ ժողովրդեան մը շօշափումով: Պալլազ հաճոյց կը զգայ գերմանացի տիպար մը ներկայացնելուն մէջ, « որդի այն ազնուական և անարատ Գերմանիային, որ այնքան առատ է պատուաւոր նկարագրներով և որուն խաղաղ բարքերը երբէք չփոխուցան »:

Ուստի երկայն ժամանակ ֆրանսացի հեղինակներուն Գերմանիան լի եղաւ խարտիշահեր անմեղ կոյսերով, « մի մոռնար զիս »-ի գիւտով զբաղած երիտասարդ ուսանողներով, ծանր և համեստ գիտնականներով, երազատես և վեհանձն արուեստագէտներով, բարեսէր և հեղ իշխաններով: Այս բոլոր բազմութիւնը կը լողար այնպիսի միջոցորտի մը մէջ, ուր ծխափողներու ծուխը՝ կը խառնուէր ծաղիկներուն յորդութեան հետ. մի միայն սուրհանդակին եղջերափողը աւաններու լուծիւնը կը խանգարէր, առանց ընդհատելու քնարեր գոյութեան մը միակերպութիւնը՝ որ նպաստաւոր էր քաղցր երեւակայութիւններու: Ալֆոնս Գարբիի « Sous les tilleuls »-ը այս մատենագրական յղացման տիպարն է: Լամարդին, Հիւկո և Միշլըէ դեռ երկայնօրէն պիտի յապտեն այս գաղափարական Գերմանիոյ մը հայեցողութեան մէջ. « յափշտակութեան, հայեցողութեան և խորհրդապաշտութեան երկիր »: Միայն թէ կը ցաւէին որ Գերմանիոյ երազները շատ երեւակայական էին, և թէ գաղափարները շատ ժամանակ կը դնէին ընկերական կազմին վրայ ազդելու համար: Բայց ընդհանուր և հիմնա-

կան զաղափարը նպաստաւոր էր: Ֆրանսան դանդաղ եղաւ, շատ դանդաղ՝ այս պատրանքէն ինքզինքը ճողալը եւ համար:

Ֆրանսական մատենագրութիւնը 1830էն վերջ սկսաւ ուշադրութիւն դարձնել անհրճեմունքներ արհեստագործական վրայ: Խոսքը Գիյոմի մասին եղաւ որ գուշակեց ծնունդը Գիյոմի մասին որ որ պիտի ըլլար անյաջող իրական կեանքի, գործնական ձեռնարկներու մէջ, և պատրաստ զոհելու գաւառական պաշտոնները՝ բրուսսական գլխաւորութեան տակ միութիւն ստանալու համար:

Նոր Գիյոմի մասին:

Անկէ ետք շատ հեռաւոր հրապարակագիրներ կրկնեցին և բազմապատկեցին տագնապի աղաղակը: Բայց ի զուր: Եւ երբոր վերջապէս Ֆրանսա իւր պարտութենէն վերջ փոխեց իւր նախկին գաղափարը, երկար ատեն՝ պարտութեան յիշատակին հետ՝ ո՞ր պահեց խաբէրայ, յամառ և գաղտնի կերպով պատրաստուող Գիյոմի մասին և ... իր իսկ կուրտիսէն դէմ: « Անհուն պատրանք մը կը տիրէր մեր մէջ Գիյոմի մասին վրայոց — կը գրէր 1870ի դեկտեմբերին փոյ ալ Սէն Լիգիէր. — Զրոյցը՝ մեր և անոր մէջ խաբէական կրկնեցումը մը ձեռնարկեց էր: Զայն իւր բանաստեղծներուն բարի և գաղափարական դէմքերով լեզուներ էին ... Գիյոմի մասին մեզի համար լի էր պարզամիտ գիտուններով, երազատեան երիտասարդներով, պղատեմական խօսեցնակներով, հայեցողական մարդկանցով՝ նստած փոքր քաղաքներու ծառերուն տակ ... »

Բայց հիմալ պիտի դադրինք ցմիշտ գերմանական հովուներութեան անտառին մէջ մոլորելէ. իւր « մի մոռանա՛ր զիս »-ները ներկուած են արիւնով: Գիյոմի հիմայ թէ ինչպէս կը վարուի բարի Հերման երբոր բրուսսական բանակներուն մէջ գտնուի՝ աշխարհակալութեան երկրի մը մէջ »:

Սարսափելի տարիէն վերջը, քննադատութիւնը և պատմութիւնը իրենք զիրենք նուիրեցին փնտռելու այն ամէն բան՝ որ Գիյոմի մասին անցելուն և Բրուսսիոյ կազմակերպութեան մէջ պիտի կարենար նախատեսել տալ բրուսսական գլխաւորութեան տակ՝ գերմանական միութեան ծրագիրը: Այդ տարիներուն եղած դատաստանները կիրքէ ազատ չեն: Բայց քիչ քիչ դառն խմորումը հանդարտեցաւ: Եւ դարձեալ նուազ դիւրագրգիռ դիտողներ անցան սահմանէն անդին, բայց այլ եւս ոչ Հոնոսի՝ այլ Վլոգեմար սահմանէն ... Անոնք Գիյոմի մասին վրայ նոր գաղափար մը կազմեցին և շանագին զայն ֆրանսական հասարակութեան բմբուլ տալ. Ֆրիլէ այսպէս կը ներկայացնէ մեզի գերմանացի տիպարը. « ազգեցիկ և կեղծոնացած անձնաւորութիւն մը՝ որ կը տիրէ իւր ներքին հակասութիւններուն՝ humour և գործի միջոցով »: Բայց միշտ և գրեթէ անգիտակցաբար, ֆրանսացին կը փնտռէ և կը սիրէ՝ այսօրուան Գիյոմի մասին գոռոզ կերպերուն և գործնական ձգտումներուն ներքեւ՝ գիտութեան և երաժշտութեան երկիրը, վիպականութեան և անշուք առաքինութիւններուն երկիրը:

Այս տեսակետով նորագոյն ամենէն արտայայտիչ գիրքն է Բէշվույի վիպասանութիւնը, Monsieur et Madame Moloch, ուր կը գտնուին հանճարեղ կերպով իրեւ հակապատկեր նկարուած՝ մութութեան Գիյոմի մասին — բարի և վեհանձն — և ուժի Գիյոմի մասին — կոշտ և խիստ և Գիյոմի մասին ժողովրդին լաւագոյն ձեռնարկները բոլորովին կը հակասեն բրուսսական տիրապետող գաղափարներուն:

(Ֆրանսէի Պաշտօնակերպը « Bibliothèque Universelle » յունիս):

Թրգմ. Աստու

